

УДК857.411

Андрєєва Г. І.

Українська академія банківської справи Національного банку України

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ
ТА ОБЛІКУ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність резервного капіталу підприємства. Визначено особливості його формування. Проаналізовані напрями використання та обліку резервного капіталу підприємства.

Ключові слова: підприємство, капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, облік.

Постановка проблеми. Джерелами створення майна підприємства є власні і позичкові кошти, співвідношення яких розкриває сутність його фінансового стану. У свою чергу, вони розподіляються на кошти тривалого і короткотермінового використання. За коштами короткотермінового використання слід здійснювати постійний оперативний контроль, який забезпечуватиме їх своєчасне повернення та оперативну мобілізацію в господарському обороті підприємства. Кошти тривалого використання називають постійним капіталом, у який входять власний капітал і довготермінові позичкові кошти. Всякий позичковий капітал має термін повернення і тому підлягає оновленню, а отже, перебуває у постійному русі. Крім цього, до складу власних коштів входять резерви, становлячи їхню найрухомішу частину.

Основну частину у структурі джерел фінансування займає власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, без зазначення терміну повернення, які внесені засновниками підприємства, накопичені впродовж періоду його існування. Власний капітал повинен становити тридцять і більше відсотків вартості активів. Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вираховання його зобов'язань – відображується у Балансі (Звіт про фінансовий стан) і має такі складові: зареєстрований (пайовий) капітал (рядок 1400), капітал у дооцінках (рядок 1405), додатковий капітал (рядок 1410), резервний капітал (рядок 1415), нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (рядок 1420), неоплачений капітал (рядок 1425), вилучений капітал (рядок 1430) [1].

В існуючих економічних умовах на фінансово-господарську діяльність підприємств впливають різноманітні ризики, які виникають в результаті впливу екзогенних (політичних, економічних, суспільних) і ендогенних факторів (модернізація технології виробництва, системи оподаткування, кон'юнктура ринку тощо). І лише резервний капітал (англ. Capital Reserves), створений шляхом щорічного відрахування частини отриманого прибутку, може бути використаний для покриття можливих збитків, для виплати дивідендів власникам привілейованих акцій у несприятливі періоди, а також для збільшення розміру статутного капіталу у разі розширення діяльності підприємства. Сьогодні законодавче регулювання порядку створення, визначення розміру резервного капіталу, його обліку не завжди в повному обсязі враховує та відображає суму резервів для покриття збитків та інших подій, що можуть настати в майбутніх періодах, і, відповідно, потребує подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження власного та резервного

капіталу внесли такі вчені, як І. А. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, Н. М. Васьяло, І. В. Капля, М. О. Козлова. Наприклад, праці М.О.Козлової присвячені саме питанням бухгалтерського обліку та внутрішньо-господарському контролю процесу резервування на великих промислових підприємствах [2].

Виділення не вирішених раніше частки загальної проблеми. Подальшого дослідження потребує комплекс питань, пов'язаних із визначенням ролі резервного капіталу як складової власного капіталу та внутрішнього джерела фінансування господарської діяльності підприємства, його призначення, використання та обліку.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ролі і місця резервного капіталу в структурі власного капіталу підприємства, особливостей його формування, виконуваних функцій та обліку.

Виклад основного матеріалу. В наш час необхідною умовою ефективності діяльності вітчизняних підприємств є пошук дійових механізмів стабілізації зовнішніх та внутрішніх умов діяльності шляхом створення результативної системи страхування від непередбачуваних ситуацій та різноманітних ринкових ризиків. Як показує практика, створення на рівні підприємства резервної системи, яка здатна забезпечити стабільний розвиток суб'єкта господарювання є одним із найбільш ефективних механізмів захисту від ризиків.

В економічній літературі резервний капітал підприємства розглядається в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні до резервного капіталу належать усі його складові, що призначені для покриття можливих у майбутньому непередбачених збитків і втрат. У вузькому розумінні до резервного капіталу належить капітал, який формується за рахунок відрахувань з чистого прибутку і відображається за статтею балансу «Резервний капітал». Зазначимо, що порядок використання прибутку суб'єкта господарювання визначає власник (власники) або уповноважений ним орган відповідно до законодавства та установчих документів [3]. Тобто на вимогу власників підприємства весь прибуток звітного періоду може бути скерований на виплату дивідендів, не залишаючи коштів на подальшу модернізацію підприємства та поширення його діяльності, або можливого покриття майбутніх збитків, якщо інше не передбачене законодавством чи статутними документами.

Як вже зазначалося, резервний капітал може використовуватися для покриття збитків суб'єкта господарювання; виплати боргів у разі ліквідації підприємства; виплати дивідендів у випадку якщо величина створених для цієї мети резервів перевищує мінімально допустимий рівень; інші цілі, що передбачені законодавством чи засновницькими документами.

Резервний капітал виражає частину капіталу підприємства, яка формується внаслідок відрахувань від його прибутку на умовах, зафіксованих

в установчих документах. Ці кошти використовуються в тому разі, коли відповідні витрати не покриваються наявним нерозподіленим прибутком і є джерелом покриття можливих збитків, а також виплати дивідендів у випадку збиткової діяльності суб'єкта господарювання в майбутньому.

Резервний капітал поряд з нерозподіленим прибутком є складовими власного капіталу. Однак якщо прибуток утворюється в результаті господарської діяльності підприємства, то резервний капітал є результатом перерозподілу нерозподіленого прибутку в складі власного капіталу підприємства. Отже, створення резервного капіталу не впливає на загальну величину власного капіталу, а лише на зміну його структуру. Тоді постає питання, чи необхідно створювати резервний капітал, якщо прибуток, одержаний після всіх обов'язкових відрахувань, все одно залишається у розпорядженні підприємства, яке й визначає напрямки його використання відповідно до установчих документів [4, с. 306]. На відміну від прибутку, який є одним із показників фінансових результатів господарської діяльності підприємства та визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за аналізований період на суму валових витрат і суму амортизаційних відрахувань, резервний капітал – це частина власного акціонерного капіталу, який не належить ані до оплаченого акціонерного капіталу, ані до нерозподіленого прибутку.

Законодавством передбачено обов'язкове створення резервного капіталу лише для акціонерних товариств, які відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» зобов'язані формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15% статутного капіталу, якщо інше не визначено статутом товариства. Для цих видів товариств резервний капітал формується шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5% суми чистого прибутку товариства за рік [5]. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства сьогодні встановлюється в розмірі 1250 мінімальних заробітних плат, враховуючи ставку мінімальної заробітної плати, діючої на момент створення акціонерного товариства. Держава, встановлюючи мінімальні розміри резервного капіталу, намагається забезпечити захист підприємств від негативних явищ в економіці. Проте, прив'язуючи величину резервного капіталу лише до розміру зареєстрованого статутного капіталу, досягти цієї мети повною мірою неможливо. Слід зазначити, що існують підприємства, засновані на основі колективної власності. При цьому, не виключно, що при створенні резервного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку може виникнути конфліктна ситуація між учасниками підприємства щодо розподілу й використання часток прибутку.

На наш погляд, у зв'язку зі змінами мінімальної заробітної плати в Україні виникає об'єктивна необхідність перегляду встановленого мінімального рівня визначення резервного капіталу підприємства. Величину резервного капіталу також необхідно коригувати відповідно до інфляційних процесів що відбуваються в економіці. З метою реалізації основної функції резервного капіталу, а саме відшкодування збитків, у тому числі й від впливу інфляції, при його формуванні повинні враховуватися розмір статутного капіталу на мо-

мент створення товариства, індекси інфляції (станом на дату затвердження річного звіту), а також законодавчо встановлений мінімальний відсоток розміру резервного капіталу підприємства.

Слід зазначити, що аналізуючи структуру власного капіталу при комплексній оцінці фінансової стійкості підприємства, на думку Ф.Ф. Бутинця, доцільно розраховувати коефіцієнт страхування бізнесу, який визначається як відношення суми резервного капіталу до загальної вартості майна і показує суму капіталу, який зарезервовано підприємством на кожен гривню майна яким воно володіє [6, с. 276.]. Проте, деякі автори вважають, що розрахунок тільки коефіцієнта страхування бізнесу не надасть інформації про те, наскільки резервний капітал підкріплений ліквідними активами і захищає підприємство в несприятливих періоди. Для цього вони пропонують додатково розраховувати коефіцієнт резервування, який показує, скільки припадає оборотних активів після вирахування поточних зобов'язань на кожен зарезервовану гривню в складі власного капіталу [4, с. 308].

Для узагальнення інформації про стан та рух резервного капіталу підприємства Планом рахунків призначено рахунок 43 «Резервний капітал», за кредитом якого відображається створення резервів, а за дебетом – їх використання. Сальдо цього рахунка показує залишок резервного капіталу на кінець звітного періоду, що й дозволяє контролювати динаміку його зміни і дотримання мінімального розміру. Відповідно до Інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку [9] узагальнюється інформація про стан та рух резервного капіталу підприємства. Утім, інформація про те, на які потреби планується використання коштів із резервного капіталу, враховується тільки в аналітичному обліку й у фінансовій звітності підприємства не відображується.

Для надання інформації внутрішнім і зовнішнім користувачам фінансової звітності та можливості відстеження руху резервного капіталу, на наш погляд, було б доцільно поділити резервний капітал за напрямками використання і обліковувати його складові на окремих субрахунках (таблиця 1).

Таблиця 1

Операції із резервним капіталом

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	Сформовано резервний капітал за рахунок прибутку звітного року	443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»	43 «Резервний капітал»
2	Поповнено резервний капітал за рахунок додаткового капіталу	42 «Додатковий капітал»	43 «Резервний капітал»
3	Частина резервного капіталу використано для збільшення статутного капіталу	43 «Резервний капітал»	40 «Статутний капітал»
4	Частина резервного капіталу використано для покриття збитків минулих звітних періодів	43 «Резервний капітал»	442 «Непокриті збитки»
5	Частина резервного капіталу використано для забезпечення виплати дивідендів за привілейованими акціями	431 «Резервний капітал»	671 «Розрахунки з учасниками»

Виділення окремого субрахунку 431 «Резерв на виплату дивідендів за привілейованими акціями», на нашу думку, є доцільним, оскільки розмір дивідендів за цим видом акцій не залежить від результатів господарської діяльності підприємства.

Висновки і пропозиції. Підприємства різних організаційно-правових форм мають свої особливості щодо формування і використання резервного капіталу, які, відповідно, впливають на відображення пов'язаних з ним операцій в бухгалтерському обліку. Так, напрямки його використання для окремих суб'єктів господарювання законодавчо закріплені, для інших – закріплюються установчими документами. В основному резервний капітал використову-

ється на покриття непередбачених збитків, втрат і виконання своїх зобов'язань, у випадку, якщо їх виконання за рахунок інших джерел неможливо. Розмір резервного капіталу необхідно коригувати, враховуючи інфляційні процеси, а також не обмежуватися законодавчо встановленим рівнем резервного капіталу, а розраховувати його із можливих реальних потреб підприємства. Наведена система ведення обліку складових резервного капіталу дозволить підвищити якість обліку резервного капіталу, що призведе до підвищення якості управління на самому підприємстві та надасть користувачам фінансової звітності додаткову інформацію для прийняття ефективних фінансових рішень.

Список літератури:

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства України від 07.02.2013 р. № 73. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> – Законодавство України.
2. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / М.О. Козлова; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006. – 21 с. – укр. Режим доступу : <http://disser.com.ua/contents/36144.html> 5.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV за редакцією від 11.10.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/go/435-15> – Законодавство України.
4. Воськало Н. М. Проблеми формування та використання резервного капіталу / Н.М. Воськало, В.І. Воськало // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. – Вип. 647. – С. 305-309.
5. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI за редакцією від 11.10.2013р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/go/514-17> – Законодавство України.
6. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз : навчальний посібник / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ПП «Рута», 2003. – 680 с. – С. 276.
7. Юрій С.М. Резервний капітал як джерело формування власного капіталу / С.М. Юрій // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка», 2012. – № 12. – С. 230-233.
8. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку щодо операцій з формування статутного капіталу в акціонерних товариствах затверджені рішенням ДКЦПФР від 11.06.03 № 256 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> -- Законодавство України.
9. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

Андреева Г. И.

Украинская академия банковского дела Национального банка Украины

О НЕКОТОРЫХ АСПЕКТАХ ФОРМИРОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И УЧЕТА РЕЗЕРВНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

Раскрыта сущность резервного капитала предприятия. Определены особенности его формирования. Проанализированы направления использования и учета резервного капитала.

Ключевые слова: предприятие, капитал, резервный капитал, нераспределенная прибыль, учет.

Andreeva G. I.

Ukrainian Academy of Banking Of The National Bank of Ukraine

ON SOME ASPECTS OF FORMATION, USING AND ACCOUNTING OF CAPITAL RESERVES OF THE ENTERPRISE

Summary

The article reveals the essence of the capital reserved of the company. The features of its formation are determined. Directions of use and accounting are analyzed.

Key words: enterprise, capital, reserves capital, retained earnings, accounting.